

İnam Ul Haq'ın "Pakistan'da Hadis Tartışmaları" Adlı Eserinin Değerlendirilmesi

A Review of "Hadith Discussions in Pakistan" by Inam Ul Haq

İnam Ul Haq, *Pakistan'da Hadis Tartışmaları* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Eylül 2020, 428 s.).
ISBN: 978-625-7205-03-0

Şeyma Nur Kurt

Anahtar Kelimeler

Ehl-i Hadis, Kur'âniyyun, Hadis Tartışmaları, Kur'an İslamı, Pakistan

Keywords

Ahl al-Hadîth, Qur'aniyyun, Discussions of Hadîth, Qur'anic Islam, Pakistan

Dinler, ekoller ve fikirler açısından oldukça geniş bir yelpazeye sahip olan Hint alt kıtası, araştırmaya ihtiyaç olan bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa akademik alanda 'Pakistan'da hadis ilmi' ile ilgili çalışmaların maalesef hem nicelik hem nitelik açısından yetersiz kaldığı görülmektedir. Eser, konu hakkında akademik araştırmalara olan ihtiyaca binaen İnam Ul Haq tarafından 2019 yılında doktora tezi olarak tamamlanmıştır. Pakistan'da hadis alanında hangi tartışmaların gerçekleştiğini, hangi konuların hangi delillerle savunulduğunu genel hatları ile ortaya koyması itibarıyla Türkiye'de çok büyük bir ihtiyaca önemli bir katkı sunmaktadır. Yazarın ele almış olduğu konular ve tespitleri ile eser, sadece hadis alanında çalışanlar için değil tarih, mezhepler tarihi, İslam hukuku gibi alanlar için de referans olabilecek niteliktedir.

Hız. Peygamber'in otoritesiyle ilgili tartışmalara yer verilen ilk bölümde yazar, alimleri vahy-i gayri metlûvü kabul edenler ve etmeyenler olarak ayırıp her grubun gerekçelerine ayrı ayrı yer vermiştir. Bunun yanında Hız. Peygamber'e itaatın mahiyetini ortaya konulan

* Sorumlu Yazar: Şeyma Nur Kurt (Doktora Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
E-posta: seymanur.kurt@hotmail.com ORCID: 0000-0002-2543-1419

Atf: Kurt, Seyma Nur. "İnam Ul Haq'ın "Pakistan'da Hadis Tartışmaları" Adlı Eserinin Değerlendirilmesi." *darulfunun ilahiyat* 35, 1 (2024): 287–291. <https://doi.org/10.26650/di.2024.35.1.1388269>

görüşler ve eleştirileri baz alarak incelemiştir (s. 13-103). Eserin ikinci bölümünde yazar, hadis ve sünnetin kavram ve kapsamaları, hücciyeti, tespit yolları, hadis ve sünneti anlama esasları noktalarında alimlerin görüşleri ve bunlara yapılan eleştirileri ele almıştır (s. 107-218). Hadis tarihi ve usulüyle ilgili tartışmalara yer verdiği üçüncü bölümde hadis tarihi, hadis kabul ölçütleri, konuları ve detayları hakkındaki görüş ve eleştirileri kaleme almıştır (s. 221-291). Hadisler üzerinde metin açısından yaşanan tartışmaları konu aldığı dördüncü bölümde ise seçmiş olduğu hadis metinleri üzerinden Pakistanlı alimlerin tartışmalarına ve eleştirilerine yer vermiştir (s. 295-396). Eserin başlıkları ve içindekiler kısmı incelendiğinde yazarın detaylı bir çalışma yaptığı ve konuları ince ayrıntılarına kadar işlediği anlaşılmaktadır.

Eserin muhteva bakımından çok geniş bir konu yelpazesine sahip olması eser için olumlu bir yön olmakla birlikte bazı olumsuzluklara da sebebiyet vermiştir. Zira Türkiye’de Pakistan hakkında yapılan çalışmalarda bulunamayacak birçok bilginin iki kapak arasında derlenmiş olması gerçekten çok kıymetlidir. Ancak bu kadar geniş bir yelpazenin işlenmiş olması konunun çoğu yerde dağılmasına da sebep olmuştur.

Önsözde verilen “...*ilim adamlarının bir kısmı, ümmetin gerileme sebeplerini araştırırken, bazıları ise Batı’nın İslam’a şüpheli yaklaşımından etkilenerek birtakım hadislere karşı çıkmışlardır. Daha sonra ise bu şüpheli yaklaşım onları hadislerin inkarına ve bu görüşleriyle ilgili sistematik düşünceler geliştirmeye götürmüştür.*” (s. XV) ifadesiyle eserine başlayan yazar bu sözler ile Pakistan’daki alimleri hadisleri inkar edenler ve diğerleri olarak ikiye ayırmıştır. Bahsi geçen Kur’ânîyyûn ekolünün ve hadis inkar süreçlerinin tek sebep ve sürece bağlı şekilde değil, teferruatlı bir arka plan ile ortaya çıktığı ifade edilmelidir. Yazarın hadis inkarcıları ve diğerleri olarak yaptığı ayırım ilk bölümde fazlasıyla hissedilmekte diğer bölümlerde de kendini göstermektedir. Ancak Pakistan ekoller noktasında fazlasıyla çeşitliliğe sahip bir ülkedir. Pakistan’da insanlar birbirleriyle tanışırken hangi ekolden olduklarını da sormaktadırlar. Ekollerin ve aralarındaki tartışmaların bu kadar gündemde ve önemli olduğu bir yer için tartışmaların hadis inkarcıları ve diğerleri şeklindeki bir ayırımla incelenip diğer ekollerin ayırımına gidilmemesi kitap için önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

Yazar eseri kaleme alırken “... *Pakistan merkezli çağdaş düşünürlerin hadislerle ilgili fikirleri nelerdir? Bunların fikirleri hangi esaslara dayanmaktadır? Düşünürlerin fikirleri arasındaki irtibat nedir ve onlar düşünceleri bakımından birbirlerinden ne kadar etkilenmiştir? Sistemleşme serüveninde kimin ne kadar payı olmuştur? Geçmiş sorgulayan bu tavır nasıl bir tepki ile karşı karşıya kalmıştır ve bunlara*

verilen cevaplar ne kadar başarılı olmuştur?” (s. 4) sorularına cevap vermeyi amaçladığını belirtmiştir. Eserin tamamını okuyan okuyucu bu sorulardan birkaçının eksik, bazılarının ise cevapsız kaldığını fark etmektedir. Öncelikle yazar Pakistan merkezli ‘çağdaş düşünürlerin’ hadis ile ilgili fikirlerini eserinde ortaya koyacağını vadetmiştir. Ancak Pakistanlı çağdaş düşünürler denilince ilk akla gelen isimlerden Fazlurrahman’ı araştırmasına dahil etmediği görülmektedir. Yazar, bunun sebebinin Türkiye’de onun hakkında pek çok çalışmanın bulunması olduğunu ifade etmiştir (s. 6). Ancak çalışmanın genel hatlarıyla Pakistan’da hadis tartışmalarını ele alması ve Fazlurrahman’ın da bu tartışmalara dahil olması sebebiyle onu konu dışı bırakmanın çalışmanın eksik kalmasına sebep olduğunu düşünmekteyiz.

Yazar tespit ettiği fikirlerin hangi esaslara dayandığını eserinde yer vermiştir ancak düşünürlerin düşünceleri bakımından birbirlerinden ne kadar etkilendikleri ve sistemleşme serüveninde kimin ne kadar payı olduğu noktalarına gerektiği kadar değinilmediğini düşünmekteyiz. Okuyucu verilen bilgilerden cevaplara belki ulaşabilir ancak yazarın tespitlerinin neler olduğu bilinmemektedir.

Yazarın cevaplamayı hedeflediği soruları okuyan okuyucu Kur’âniyyûn ekolünün hadis meselelerindeki görüşleri ve onlara verilen cevapların ele alınacağını ve söz konusu ekole verilen cevapların başarılı olup olmadığını tespitinin yapılacağını düşünmektedir. Ancak amaçları kapsamında zikredilen bu sorunun cevabının okuyucuya tam olarak verilmediği kanaatindeyiz.

Yazarın, ‘İslam’ın ilk asırlarında hadisin hücciyeti ile ilgili tartışmalar’ olduğunu iddia ettiğini görmekteyiz (s. 13). Ancak bu tartışmalar ile ilgili herhangi bir örnek veya dipnot vermemiştir. Bu sebeple hadisin hücciyetinden kastının, sübutu ile ilgili konular mı yoksa Hz. Peygamber’in sözlerinin delil değeri mi olduğu anlaşılmamaktadır. Zira bu sözünden hemen sonra vahy-i gayri metlûv kısmına girmiş olması onun kastının peygamberin sünnetinin delil değeri olduğu izlenimi vermektedir. Şayet yazar bunu iddia ediyorsa bu bilgi hatalı bir bilgidir. İslam’ın ilk yıllarında hadislerin sübutu noktasında şüpheler ortaya konulup bu noktada tartışmalar yaşanmış ama sünnetin delil değeri noktasında herhangi bir tartışma gerçekleştiği tespit edilmemiştir.

Yazar Peygamber’e itaat konusunda Kur’an’la sınırlı itaat başlığı altında “*Sadece Kur’an’ın yeterli olduğunu iddia eden Kur’aniyyun düşüncesini benimseyenlere göre Allah’ın kelamı haricinde yani Kur’an dışında herhangi birine itaat caiz değildir.*” (s. 53) diyerek Çekrâlevî’nin görüşünü ekolün genel görüşü olarak takdim etmiştir. Ancak bir sonraki Hz. Peygamber’in hayatıyla sınırlı itaat başlığı altında da “*İtaat konusundaki ikinci görüş ise Eslem Ceyracpuri, Gulam Ahmed Perviz ve Tulu-i İslam Trust’a bağlı olanlara aittir.*” (s. 73) şeklinde açıklama yapmıştır.

Böyle bir açıklama ile Çekrâlevî'yi Kur'âniyyûn ekolünden sayarken Ceyracpuri ve Perviz'i Kur'âniyyûn ekolünden ayırmış ve Tulu-i İslam'a bağlı olanlar diyerek başka bir ekole mensuplarmış izlenimi oluşturmuş olmaktadır. Oysa söz konusu iki isim de Kur'âniyyûn ekolünün önde gelen alimlerden olup Tulu-i İslam da Kur'âniyyûn ekolünün bir koludur.

“Hz. Peygamber'in hayatını peygamberlik ve beşer sıfatı şeklinde ayırmanın Kur'an'da hiçbir delili olmadığını söyleyen Mevdûdi, ... hayatının tamamında bir peygamber olduğunu öne sürerek bu ayrımı reddetmektedir. Zikrettiğine göre o tüm bunlarda mükemmel bir örnek mahiyeti taşımaktaydı.” (s. 81) şeklindeki açıklamalarından sonra yazar dipnotta Mevdûdî'nin bu görüşünde çelişki tespit ettiğini söyleyerek –ki biz bir çelişki olduğunu düşünmüyoruz- okuyucuyu ileri bir sayfaya yönlendirmiştir. Söz konusu sayfada da Mevdûdî'nin görüşlerinde bir çelişki tespit ettiğini tekrar ifade etmiş ancak konu ile ilgili herhangi bir değerlendirme yapmayarak Mevdûdî'nin bu tartışmanın neresinde kaldığını tespit etmemiştir. Yazarın konu hakkındaki görüşünü Peygamber'e itaat ile ilgili görüşleri kategorize ederken Mevdûdî'yi “Hz. Peygamber'in peygamberlik vasfıyla yaptığı amellerle sınırlı itaat” şeklindeki son gruba dahil ettiğini ve bu durumda Mevdûdî'nin çelişkili gördüğü görüşlerinden ikincisini tercih ettiğini anlıyoruz. Ancak yazarın neden bu görüşünü tercih ettiğine dair herhangi bir açıklamasına rastlamadık (s. 52).

Peygambere itaati tamamen inkar başlığı “.. temelde Hz. Peygamber'in davranışlarının hücciyetini kabul etmemektedir. Bir hadis ister mütevatir ister ahad olsun amel yoluyla veya rivayet yoluyla gelsin, Kur'an dışında bir hüküm ortaya koyuyorsa, onlara göre hüccet değildir.” (s. 123) ifadesi ile açıklanmış, ilerleyen kısımda hadisin hücciyetini tamamıyla inkar edenler arasına onu “sadece tarihsel yönüyle kabul edenler” de dahil edilmiştir. Burada yazarın Ceyrâcpûri'nin görüşünü nasıl yorumladığı muğlak kalmıştır. Ceyrâcpûri hadisleri tarih olarak görürken Peygamber'in sözlerini o dönem için hüccet kabul edip zamanımız için kabul etmemekte midir? Yoksa başta belirttiği grup gibi tamamen inkar mı etmektedir? Kullanmış olduğu ifade ile konu okuyucunun zihninde açıklanmamış bir soru olarak kalmıştır.

Bunun yanında eserin -yöntem kısmında belirtilmediği halde- sonuç kısmında “Bu çalışma, Pakistan'da hadis alanında yapılan tartışmaları tespit etmeyi amaçladığından görüşler arasında herhangi bir tercih yoluna gidilmemiştir.” (s. 405-406) beyanı ile başından beri herhangi bir tercihi hedeflemediği anlaşılmaktadır. Ancak tespitler arasında tercih yapmamak değerlendirme yapmaya engel teşkil etmemektedir. Zira akademik bir çalışmada yapılan tespitlerin araştırmacı tarafından değerlendirilmesi beklenir. Eser incelendiğinde yazarın tespit etmiş olduğu görüşleri

çoğunlukla değerlendirmeden, çoğu zaman bir çıkarım yapmadan direkt zikrettiği görülmektedir. Verilen görüşler arasında bir alimin çelişkili görüşleri tespit edildiğinde dahi yazarın kanaat bildirmediği, alimin en son hangi görüşe sahip olduğunu son olarak hangi görüşü savunduğuna dair bir açıklama yapmadığı görülmektedir. Bu durum okuyucuda yazarın sadece tespit ettiği bilgileri derlediği izlenimini oluşturmaktadır. Yazarın bazı delilleri ise sadece “delilleri yetersiz” şeklinde değerlendirdiği, hangi açıdan yetersiz olduğu ne gibi eksikliklerinin olduğu gibi hususları açıklamadığı görülmektedir.

Yazarın üslubu ve kelime seçimleri oldukça başarılı ve son derece anlaşılırdır. Ancak eser şekil bakımından incelendiğinde editöryal açıdan bazı sıkıntılarının olduğu görülmektedir. Önsözden itibaren Halid Zaferullah Daudî, Dâvûdî olarak isimlendirilmiştir (s. XV, 9). Ancak Halid Zaferullah, eserlerinde soyadını “Daudî” olarak kullanmayı tercih ettiği için ismin kişinin tercih ettiği şekilde kullanılması daha uygun olacaktır. Eserde daima kelimesinin ‘daime’ şeklindeki yazımında (s. XV) olduğu gibi ufak tefek yanlışların yanında satır sonu hece ayrımlarında (s. 15,18,30,40,52,67 vd.) fazlasıyla yanlış kullanım tespit edilmiştir.

Kendi içinde tutarlı bir gelişim seyri gösteren kitapta çok sayıda tekrarlar olması sebebiyle sürekli önceye ve sonraya gitme zorunluluğu söz konusudur. Bu durumlarda yazar dipnot ile açıklama yapmadığı için okuyucu hangi sayfaya gideceğini bilememekte ve konularda kopukluk oluşmaktadır (s. 129,130,132, 142, 150, 170,187 vd.).

Söz konusu hususlara rağmen eser, Türkiye’de akademik anlamda büyük bir açığı kapatarak sağladığı katkı açısından önem arz etmektedir. Bahsi geçen problemlerin ileriki baskılarında giderilmesinin eserin önemini daha da arttıracığını düşünmekteyiz.

